

Napĺňanie minoritných práv maďarskej menšiny na Slovensku koncom 40. rokov 20. storočia

Soňa Gabzdilová, Spoločenskovedný ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied
SAV, Košice, gabzdil@saske.sk

GABZDILOVÁ, Soňa. Napĺňanie minoritných práv maďarskej menšiny na Slovensku koncom 40. rokov 20. storočia. In *Človek a spoločnosť* [Individual and Society], 2019, roč. 22, Supplement, s. 1-18. doi: <https://doi.org/10.31577/cas.2019.00.537>

Abstract:

The paper analyses the status of the Hungarian population in Slovakia at the end of the 1940s during the period of the Communist regime. After the deportation of the German population from Czechoslovakia during 1946 – 1947, the most numerous ethnic community not only in Slovakia but in the whole of the Republic was the Hungarian minority. The paper focuses on the fact that after reslovakisation measures adopted after the Second World War, which was the exchange of population between Czechoslovakia and Hungary, the members of the Hungarian community who stayed in the Czechoslovak Republic had no Czechoslovak citizenship, and were living on territory of the Republic as stateless people. Their property was confiscated, they could not be educated in their mother language, there was no media in the Hungarian language, and the Hungarian minority were not allowed social or cultural associations. However, subsequent changes in the political development on the European Continent with the establishment of the Soviet Eastern block and due to pressure exerted by the leadership of the Soviet Communist Party and the Communist Party of Hungary, saw the ruling Communist Party of Czechoslovakia having to agree to fundamental changes in regard to the status of Hungarian minority members. But the process of the emancipation of the Hungarian minority was slow and only reluctantly implemented. The paper analyses positive changes which took place during the latter part of 1948 when classes with Hungarian teaching language were opened in Slovak schools and then independent Hungarian schools were established. In 1949 a cultural association named Csemadok was established and Hungarian periodicals and journals began to be published. The paper looks at the issue of the activities of the Hungarian Commission organized under the auspices of the Central Committee of the Communist Party of Slovakia, which, however, was only active for a short period of time. The paper also points to the fact that after February 1948, the members of the Hungarian minority were awarded basic minority rights, but these were limited by the nature of the totalitarian Czechoslovak regime.

Keywords:

Hungarian minority. Communist Party of Czechoslovakia. Minority rights.

Etnická skladba obyvateľstva predstavovala v podmienkach Slovenska relevantný demografický ukazovateľ. Priebeh i výsledky mnohých politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych procesov na jeho území determinovalo členenie populácie na základe príslušnosti k jednotlivým národom, národnostiam, či etnickým skupinám. Polyetnické zloženie obyvateľstva Slovenska nebolo len priamym odrazom veľkých etnických pohybov, ale tiež výsledkom vplyvu geografických, demografických, mocensko-politických a sociálno-ekonomických faktorov. Geopolitické transformácie prebiehajúce na európskom kontinente po skončení 1. svetovej vojny priniesli so sebou nielen zmeny hraníc medzi jednotlivými krajinami, ale aj zánik Rakúsko-Uhorska a vznik nástupníckych štátov, medzi nimi aj Československej republiky (ČSR) a Maďarska. Maďarsku na základe Trianonskej zmluvy pripadla približne tretina z pôvodnej rozlohy Uhorska, jeho severné oblasti získalo Československo. Československá republika bola multietnickým štátom – minority tvorili v republike viac ako 30% obyvateľov.¹

Štátoprávne zmeny v roku 1918 postihli najvýraznejšie Maďarov. V dôsledku vytýčenia nových hraníc bola časť z nich odlúčená od maďarského národa a v novovzniknutej Československej republike sa ocitla v radikálne odlišnej situácii – v postavení menšiny. Uvedený zvrät niesol so sebou nevyhnutne potrebu vyrovnat' sa s mnohými, dovtedy nepoznanými faktormi. Neboli to len odlišné spoločensko-politické, ekonomické a kultúrne podmienky, ale aj samotný status minority, resp. psychický aspekt dovtedy nepoznaného postavenia v pozícii menšiny. Pocity krivdy, ktoré maďarské obyvateľstvo intenzívne prežívalo, sa stali jednou z prekážok integrácie do majoritnej spoločnosti. Politická reprezentácia obnovenej Československej republiky sa po skončení druhej svetovej vojny v roku 1945 snažila dosiahnuť, aby Československo v ďalšom období existovalo ako štátny útvar bez neslovanských menšín. V súlade s uvedeným zámerom usilovala o súhlas vlád Spojených štátov amerických, Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR), Veľkej Británie a Francúzska k vysídleniu Nemcov a Maďarov. Kým v prípade nemeckého obyvateľstva bolo jej úsilie úspešné a Československo v rokoch 1946 – 1947 muselo nútené opustiť približne 3 000 000 Nemcov, zámer vysídliť príslušníkov maďarskej minority nebol víťaznými veľmocami akceptovaný.

V deň, keď skončila Postupimská konferencia, 2. augusta 1945, podpísal prezident ČSR Edvard Beneš dekrét č. 33/1945 Zb. z. a n., ktorý riešil štátoprávne postavenie Maďarov a Nemcov v Československu.² Paradoxne, pojem maďarská (nemecká) národnosť vôbec nedefinoval. Dekrét bol vydaný ako ústavný, t. j. ako legislatívna norma najvyššej právnej sily.³ Príslušníci

¹ V Československej republike žilo podľa výsledkov cenzu v roku 1921 8 760 937 osôb československej národnosti, 3 123 568 nemeckej, s maďarskou sa identifikovalo 745 431 osôb, s ruskou (veľkorusínskou, ukrajinskou, karpatoruskou) 461 849, židovskou 180 855, poľskou 75 853 a s inou 25 871 osôb. Sumárny počet obyvateľov bol 13 374 364. In *Československá statistika – svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit I.) Sčítání lidu v republice československé ze dne 15. února 1921*. I. Díl. Praha: Státní úřad statistický 1924, strana (s.) 60. Uvádzané sú údaje o národnosti československých štátnych príslušníkov.

Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1930 sa k československej národnosti prihlásilo 9 688 770 osôb, k nemeckej 3 231 688, maďarskej 691 923. Ruskú a maloruskú uviedlo 549 169 osôb, židovskú 186 642, poľskú 81 737 a inú 49 636. Na území Československa žilo celkove 14 479 565 obyvateľov. In *Československá statistika – svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7.) Sčítání lidu v republice československé ze dne 1. prosince 1930*. I. Díl. Praha: Státní úřad statistický 1934, s. 46. Uvádzané sú údaje o národnosti československých štátnych príslušníkov.

² *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Ročník (Roč.) 1945. Čiastka 17, vydaná 17. augusta 1945, s. 57-58.

³ Československá republika bola po oslobodení na jar 1945 obnovená ako jednotný štát, ale na jej území sa neuplatňovalo rovnaké zákonodarstvo. Zákonodarnú moc vykonával jednak prezident a vláda formou dekrétov, a jednak SNR prostredníctvom nariadení. Dekréty mali silu zákonov a tak menili, rušili, resp. novotvorili legislatívne normy. V prípade, keď mali právnu formu ústavných zákonov, mohli meniť ústavu a ústavné zákony. Dekréty prijaté E. Benešom po návrate do ČSR sa vzťahovali na rôzne oblasti života spoločnosti. Riešili

maďarskej menšiny, okrem antifašistov a aktívnych odporcov režimu, stratili v súlade s jeho znením československé štátne občianstvo *ex constitucione*, a na území ČSR sa stali cudzincami.

Československé štátne orgány v záujme naplnenia uvedenej etnickej skladby obyvateľstva republiky hľadali riešenia vedúce k čo najväčšej redukcii počtu Maďarov. Radikálne zníženie malo byť dosiahnuté výmenou obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom, vysídlením maďarského obyvateľstva do Čiech i na Moravu,⁴ reslovakizáciou, ako aj ďalšími opatreniami.

Najmasovejší charakter mala reslovakizácia, štátom riadená akcia, ktorá vychádzala z predpokladu, že na Slovensku žil v tej dobe veľký počet v minulosti pomadžarských Slovákov. Reslovakizácia im mala vytvoriť priestor a možnosť pre opätovné identifikovanie sa so slovenským národom.⁵ Etnický prvok v jej priebehu postupne strácal na svojom prvoradom význame a nahrádzal ho aspekt politický. Mnohí, v tej dobe príslušníci maďarskej národnosti sa k reslovakizácii hlásili z dôvodu ochrany pred diskriminačnými opatreniami, ktoré boli voči Maďarom prijímané. Po zmene etnickej identity, už ako osoby slovenskej národnosti, mohli opäť získať československé štátne občianstvo. Podstatu a cieľ, ktorý mala reslovakizácia naplniť, vystihuje písomný materiál Reslovakizačnej komisie zaslaný v septembri 1947 predsedovi Zboru povereníkov Gustávovi Husákovi. Obsahoval návrhy opatrení potrebných realizovať na južnom Slovensku. V úvode uvádzal, že „*reslovakizácia popri výmene...predstavuje najvýznamnejší spôsob riešenia problému maďarskej menšiny v ČSR. Pri poctivom prevedení, pri náležitom uvážení, domyslení a realizácii všetkých súvislostí hospodárskych, kultúrnych a administratívnych, môže reslovakizácia znamenať spravodlivú, eticky naprosto odôvodnenú likvidáciu asi štvrt' milióna príslušníkov bývalej maďarskej menšiny, a to v krátkom čase.*“⁶ V dobe protimaďarských nálad, v snahe vyhnúť sa presídleniu do Maďarska, resp. náboru do českých krajín, o reslovakizáciu prejavilo záujem 325 718 osôb, z čoho úrady akceptovali 293 059 prihlášok.⁷ Pri zjednodušenom kvantifikovaní je možné uviesť, že to bola viac ako polovica Maďarov.

Vedenia Komunistickej strany Československa (KSČ) a Komunistickej strany Slovenska (KSS) podporovali jednotlivé opatrenia namierené proti príslušníkom maďarskej národnosti a aktívne na nich participovali. Prístup nezmenili a nekorigovali ani po septembri 1947, keď na ustanovujúcej schôdzi Informbyra komunistických strán v poľskej Szklarskej Porębe boli vystavené ostrej kritike zo strany zástupcov Komunistickej strany Maďarska (KSM), vedenie

štátoprávne usporiadanie, zasahovali politickú sféru, majetkovo-právne vzťahy, hospodárstvo, súdnictvo, spoločenskú i sociálnu oblasť i kultúru. Niektoré z nich radikálne menili postavenie neslovanských minorít – Maďarov a Nemcov. Po návrate do ČSR vydal E. Beneš 98 dekrétov. Z nich na Slovensku platilo 52.

⁴ V rokoch 1946 – 1947 prebiehalo nútené presídľovanie maďarského obyvateľstva z južných okresov Slovenska do českých krajov. Odsunuté osoby sa dobovo nazývali náboristi. Bližšie: BOBÁK, Ján. *Maďarská otázka v Česko...Slovensku /1944...1948/*. Martin: Matica slovenská, 1996, s. 124-147. JANICS, Kálmán. *Roky bez domoviny. Maďarská menšina na Slovensku po druhej svetovej vojne*. Budapešť: Püski, 1994, s. 219-243. VADKERTY, Katalin. *Maďarská otázka v Československu 1945-1948. Dekréty prezidenta Beneša a ich dôsledky na deportácie a reslovakizáciu*. Bratislava: Kalligram, 2002, s. 33-152. ŠUTAJ, Štefan. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov: Universum, 2005.

⁵ Bližšie: ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia. Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991. GABZDILOVÁ, Soňa. Druhá etapa reslovakizácie a politický vývoj po februári 1948 vedúci k jej terminácii. In *Slezský sborník*. Slezské zemské muzeum. Roč. 112, 2014, číslo (č.) 1, s. 69-90.

⁶ Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, fond (f.) Povereníctvo informácií a osvetu (PIO), kartón (k.) 19, č. 2007/49. Návrh Reslovakizačnej komisie na niektoré surne opatrenia na južnom Slovensku v súvislosti s priebehom a pravdepodobnými výsledkami reslovakizácie, 13. septembra 1947.

⁷ Národní archiv (NA) České republiky Praha, f. ÚV KSČ, K. Gottwald 100/24, zväzok (zv.) 45, archívna jednotka (a. j.) 856. Poznámky k vývinu a stavu národnostného zloženia obyvateľov južného Slovenska. Bez dátumu.

ktorej ich obvinilo z nacionalizmu. Národnostnú politiku svojich strán obhajovali generálni tajomníci Rudolf Slánsky a Štefan Bašťovanský.

Jednou zo zásadných otázok, ku ktorej musela komunistická strana v prípade Maďarov zaujať stanovisko, bolo ich členstvo v organizácii. Predsedníctvo Komunistickej strany Slovenska už na zasadnutí 13. apríla 1945 prijalo uznesenie, na základe ktorého bola zastavená registrácia a prijímanie členov maďarskej národnosti.⁸

Vo februári 1948 nastolila KSČ v Československej republike mocenský diktát, ktorý odštartoval začiatok radikálnych zmien slovenskej a českej spoločnosti. Ich ideovým základom bol marxizmus-leninizmus. V zmysle uvedenej ideológie bol transformovaný politický systém, ekonomické vzťahy, sociálna štruktúra, sféra kultúry, ako aj postavenie etnických menšín. Komunistická strana nesledovala iba udržanie politickej moci, jej cieľom bola úplná reglementácia spoločnosti i osobného života každého jednotlivca. Bezohľadným potlačením akéhokoľvek odporu dosiahla absolútnu moc nad celým dianím v štáte.

Napriek doktríne „proletárskeho internacionalizmu“, ako integrálnej súčasť marxisticko-leninskej ideológie, komunistická strana po uchopení moci oficiálne neodmietla princíp kolektívnej viny postavený na etnickom základe, ktorý bol politickým, právnym a morálnym zdôvodnením riešenia maďarskej otázky. Niekoľko mesiacov po februári 1948 boli najvyššie orgány KSČ v prístupe k maďarskej menšine neisté a neschopné vo vzťahu k nej zaujať konkrétne stanovisko. V centre úsilia vedenia strany v uvedenom období stálo upevnenie moci, ktorému komunisti venovali maximálnu energiu. Riešenie maďarskej otázky ustupovalo do pozadia zrejme aj z dôvodu vyčkávacej taktiky. Čelní funkcionári komunistickej strany si síce museli byť vedomí skutočnosti, že postavenie Maďarov nemôže do budúcnosti ostať bez zmeny, nemali však konkrétnu predstavu, do akej miery ho bude potrebné korigovať. Situácia maďarského obyvateľstva sa tak niekoľko mesiacov nemenila – postupovala výmena obyvateľstva, pripravovala sa druhá etapa reslovakizácie a do úvahy neprichádzal ani návrat vysídlených Maďarov z Čiech na Slovensko a čo viac, Maďari žili na území republiky naďalej bez československého štátneho občianstva.

Ústava Československej republiky z 9. mája 1948 sa o etnických minoritách nezmieňovala. Politická rovnoprávnosť ich príslušníkov bola redukovaná na uznanie rovnakého občianskoprávneho postavenia, tak ako všetkých občanov bez ohľadu na národnostnú príslušnosť.⁹

K zmenám v postavení maďarskej menšiny došlo v druhom polroku 1948. Tie boli určené medzinárodným vývojom na európskom kontinente a nátlakom Zväzu sovietskych socialistických republík, ktorý v dôsledku národnej štruktúry obyvateľstva štátov začleňovaných do zóny sovietskeho vplyvu opúšťal povojnovú slovanskú politiku. O premene politiky voči Maďarom rozhodol Ústredný výbor (ÚV) KSČ v lete 1948. Predchádzal jej intenzívny nátlak zo strany vedenia KSM a maďarskej exekutívy, ktorá v polovici apríla 1948 predložila Československu nótu poukazujúcu v nej na pretrvávajúcu diskrimináciu maďarského obyvateľstva. Generálny tajomník KSM Mátyás Rákosi 20. apríla napísal vedeniu KSČ list, v ktorom upozornil, že politické byro KSM sa s existujúcim postavením Maďarov v Československu nikdy a v žiadnom prípade nezmieri. Pretože maďarská strana nedostala

⁸ SNA, f. Ústredný výbor (ÚV) Komunistickej strany Slovenska (KSS), predsedníctvo, k. 789. Záznam o schôdzke členov ÚV KSS a komunistických členov SNR. Poznámka S. G.: Uvedený postoj sa vzťahoval aj na príslušníkov nemeckej národnosti.

⁹ Zásadnú zmenu v postavení minorít priniesol Ústavný zákon č. 144/1968 Zb. z. o postavení národností v Československej socialistickej republike z 27. októbra 1968.

odpoveď, 4. júna zaslala ďalšiu nótu s upozornením, že na reakciu čaká do siedmich dní.¹⁰ Ústredie KSC si uvedomovalo, že podporu od vedenia Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (KSSZ) nemôže očakávať.

Zásadnú zmenu v postoji k maďarskému obyvateľstvu prinieslo zasadanie ÚV KSC 9. júna 1948, ktoré sa konalo za účasti členov Zboru poverenikov a poslancov Komunistickej strany Slovenska. Klement Gottwald po zhodnotení výsledkov májových volieb predstrel ako osobitnú otázku problém budúceho postavenia Maďarov v Československu. Vo vzťahu k príslušníkom maďarskej menšiny pripomenul, že ich vysídlenie sa nepodarilo realizovať tak, ako tomu bolo v prípade nemeckého obyvateľstva. Československá republika preto musela počítať s existenciou niekoľko stotisíc Maďarov, ktorým štát mal poskytnúť „*nejaké práva, asi tak ako to majú Poliáci a Ukrajinci, to znamená občianske práva, právo volebné, nejaké školy, nejaké spolky, pravda nijaké politické samostatné strany, nijaké odborové organizácie, nijaký zvláštny štatút atď.*“¹¹ K Gottwald konštatoval, že uvedené „*im musíme dať, aby sme mali s tým pokoj...Máme tu diery v celom systéme. Stále je tu otvorená rana, ktorú musíme bezpodmienečne zaceliť.*“¹² Ako jeden zo zásadných dôvodov uviedol zmeny v zahraničnopolitickej situácii. Po víťazstve komunistov v Maďarsku sa krajina v strategických a taktických plánoch sovietskych komunistov stala rovnocenným partnerom štátov slovanských, teda aj spojencom Československa. Sovietsky zväz nehodlal trpieť potenciálne ohniská rozporov medzi svojimi vazalmi. Maďarská menšina v Československu takéto ohnisko predstavovala – bola neuralgickým bodom v československo-maďarských vzťahoch a možným ohniskom konfliktov medzi oboma štátmi.

Užšie Predsedníctvo ÚV KSC sa otázkami Maďarov zaoberalo 8. júla 1948. Správu o situácii maďarského obyvateľstva v republike predkladal Vladimír Clementis a jeho návrh na úpravu postavenia obyvateľov maďarskej národnosti v Československu prítomní schválili. Predsedníctvo poverilo Viliama Širokého, aby v lehote desiatich dní v spolupráci s príslušnými stranickými a vládnymi orgánmi vypracoval všetky politické, organizačné a legislatívne opatrenia potrebné k úprave postavenia príslušníkov maďarskej menšiny. Pri ich koncipovaní sa malo vychádzať z faktu, že Maďarom majú byť poskytnuté všetky občianske práva, ale na druhej strane osobitný menšinový štatút, prípadne vytvorenie politickej organizácie bolo vylúčené. Predsedníctvo ÚV KSC plánovalo na slovenských školách všetkých stupňov zriaďovať paralelné triedy s vyučovacím jazykom maďarským, pričom deti reslovakizantov mali aj naďalej získavať vzdelanie v jazyku slovenskom. Maďarskí komunisti mali byť prijímaní do KSC.¹³

O možnostiach organizovania maďarského obyvateľstva v spoločenských i stranických organizáciách rokovalo užšie Predsedníctvo ÚV KSC na zasadnutí 19. júla 1948 v rámci II. bodu nazvaného *Otázka Maďarov v Československu*. V. Široký, v súlade s uvedeným poverením, predniesol návrh na úpravu postavenia Maďarov. Prebehla k nemu široká diskusia, v ktorej vystúpili Rudolf Slánsky, Zdeněk Fierlinger, Václav Nosek, Evžen Erban, Václav Kopecký, Július Ďuriš, Marie Švermová a niekoľkokrát Klement Gottwald, ktorý sa vyjadroval hlavne k možnostiam organizovania maďarského obyvateľstva v existujúcich spoločenských organizáciách a politických subjektoch. Uviedol, že Maďari budú môcť vstúpiť do ktorejkoľvek organizácie. Okrem toho hovoril o možnosti vzniku zvláštnych maďarských združení mládeže,

¹⁰ Blížšie BARNOVSKÝ, Michal. Sovietsky zväz, komunisti a riešenie maďarskej otázky na Slovensku v rokoch 1945 – 1950. In KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševizmus, komunizmus a radikální socialismus v Československu*. Svazek III. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2004, s.168.

¹¹ VARTÍKOVÁ, Marta (ed.). *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948*. Bratislava: Pravda, 1971, s. 699-700.

¹² VARTÍKOVÁ, M. (ed.). *Komunistická strana Slovenska...*, s. 700.

¹³ VARTÍKOVÁ, M. (ed.). *Komunistická strana Slovenska...*, s. 700-701.

telovýchovy a kultúry, tiež o ustanovení demokratického zväzu Maďarov. Zdôraznil však, že podstatné je, aby z organizácie, resp. zväzu nevznikla politická strana. Maďarskí pracujúci, podľa vyhlásenia K. Gottwalda, mali byť, podobne ako Česi, Slováci a Poliaci organizovaní v KSČ.

ÚV KSČ sa postaveniu maďarskej menšiny v ďalšom období venoval sporadicky. Pre české kraje bola otázka národnosti „vyriešená“ vysídlením Nemcov po 2. svetovej vojne a menšiny v Čechách nezohrávali v tej dobe temer žiadnu úlohu. Situácia na Slovensku bola v oblasti interetnických vzťahov zložitá, k čomu prispel fakt, že stranícke vedenie nedocenilo existenciu početnej maďarskej minority.

Spomínané zasadnutie Úžšieho Predsedníctva 8. júla 1948 určilo delegáciu, v zložení Rudolf Slánsky, Václav Kopecký, Viliam Široký a Vladimír Clementis, ktorá mala v dňoch 20. – 25. júla 1948 rokovať s predstaviteľmi Maďarskej strany pracujúcich (MSP).¹⁴ Porada zástupcov KSČ, KSS a MSP (József Révay, János Kádár, Mihály Farkas, Ernő Gerő) sa uskutočnila 23. – 24. júla 1948 v Bratislave. V. Široký informoval maďarských komunistov o pripravovanom riešení maďarskej otázky v Československu. Prehlásil, že komunistická strana pristúpi k udeleniu štátneho občianstva, právna úprava sa mala uskutočniť už začiatkom septembra. Uviedol ďalej, že príslušníci maďarskej menšiny budú môcť slobodne používať svoj materinský jazyk aj v styku s úradmi, budú mať aktívne a pasívne volebné právo a na kandidátke KSČ dostanú príslušné zastúpenie v rôznych zastupiteľských zboroch. Prehlásil ďalej, že konfiškácia pôdy do 50 ha bude zrušená. Informoval o pripravovanom postupe československých štátnych orgánov v oblasti vzdelávania detí maďarskej národnosti v ich materinskom jazyku – od jesene 1948 sa mali zriaďovať školy nižšieho a stredného stupňa s vyučovacím jazykom maďarským. Podľa vyjadrenia V. Širokého občania maďarskej národnosti budú mať právo organizovať sa v komunistickej strane, byť členmi odborovej organizácie, zväzu roľníkov ako aj každej inej masovej organizácie. Plánovalo sa založenie maďarského kultúrneho zväzu a vydávanie novín v jazyku maďarskom. Maďarská strana sa vyslovila, že s predloženými pripravovanými postupmi v podstate súhlasí. Jej zástupcovia ubezpečili československú stranu, že vedenie Strany maďarských pracujúcich si je vedomé ťažkostí pri realizovaní tak zásadnej zmeny v politike voči Maďarom. Zaviazali sa, že v Maďarsku dôjde k rozšíreniu slovenského školstva. V spoločnom vyhlásení bolo uvedené, že štátne občianstvo bude Maďarom udelené zo zákona. Výnimky budú stanovené Ministerstvom vnútra a vzťahovať sa budú na osoby, ktoré sa ťažko previnili voči republike a ľudovej demokracii, pričom maďarská strana vyslovila pranie, aby ich počet nebol vyšší ako 2 000 osôb.¹⁵ Dospeli k dohode aj v otázke vzdelávania detí reslovakizantov, ktoré mohli v budúcnosti navštevovať školy s vyučovacím jazykom maďarským. Výmena obyvateľstva mala pokračovať, pričom obe strany sa mali dohodnúť na kvótach a tiež majetkovej štruktúre presídencov. Zástupcovia KSČ a KSS prisľúbili vydávanie denníka v maďarskej reči a mesačníka maďarského kultúrneho zväzu. Československá i maďarská strana v priebehu rokovaní pristúpili ku kompromisom. Zo strany zástupcov ČSR to bolo vzdelávanie detí reslovakizantov v maďarských školách a prisľub minimalizovať počet osôb, ktorým nebude udelené československé štátne občianstvo. Maďari zase ustúpili v otázke výmeny obyvateľstva, keď súhlasili s tým, že bude pokračovať.

V. Clementis informoval vedenie KSČ o výsledkoch stretnutia 26. júla 1948. Rokovanie vzalo predloženú správu na vedomie a rozhodlo, že komuniké o porade v Bratislave nevydá. Predsedovi vlády Antonínovi Zápotockému uložilo, aby Slovenskú národnú radu (SNR) informoval o možnosti uzavrieť priateľskú zmluvu s Maďarskom.

¹⁴ NA, f. ÚV KSČ, predsedníctvo, zv. 2, a. j. 126.

¹⁵ NA, f. ÚV KSČ, predsedníctvo, sv. 3, a. j. 129.

Základným predpokladom pre zrovnoprávnenie maďarského obyvateľstva v Československu bolo vrátenie štátneho občianstva. Bolo kodifikované zákonom č. 245/1948 Zb. z. a n. z 25. októbra 1948.¹⁶ K januáru 1949 boli ukončené všetky formy tzv. vnútorného riešenia maďarskej otázky realizované v republike po roku 1945 a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Osobám maďarskej národnosti, vysídleným do českých krajín bol umožnený návrat na južné Slovensko. Už od októbra 1948 bolo obnovované vzdelávanie v jazyku maďarskom od materských zariadení cez školy I. a II. stupňa (základné) až po vzdelávacie inštitúcie III. stupňa (stredné školy – stredné odborné učilištia, odborné školy a gymnáziá).¹⁷ Nariadením Zboru povereníkov 4. novembra 1948 sa vyňal z konfiškácie maďarský poľnohospodársky majetok do 50 ha a i.

Do rámca úprav spadalo aj vnútrostranícke opatrenie o vytvorení maďarskej komisie v rámci KSS. Pre maďarských komunistov, ale aj obyvateľov maďarskej národnosti to bol vzhľadom na vedúcu úlohu komunistickej strany v spoločnosti významný posun. Poprední maďarskí komunisti predpokladali, že vytvorením komisie budú mať väčší priestor pri presadzovaní menšinových práv maďarského obyvateľstva. Maďarskú komisiu pri ÚV KSS zriadil Politický sekretariát 12. novembra 1948.¹⁸ Do funkcie predsedu ustanovil povereníka vnútra Daniela Okáliho, za členov menoval maďarských komunistov Júliusa Lőrincza, Štefana Majora, Štefana Fábryho (pracoval ako tajomník), Jána Kuglera a Františka Rabaya. Fakt, že komisia pracovala pod vedením povereníka vnútra nasvedčuje, že vedenie KSS nemalo veľkú dôveru ani k popredným maďarským komunistom a usilovalo o ich kontrolu. V neposlednom rade úlohou povereníka vnútra v maďarskej komisii bolo informovať vedenie KSS o postojoch jej členov k opatreniam vzťahujúcich sa k postaveniu Maďarov. Sekretariát vymedzil pôsobnosť komisie a špecifikoval náplň jej činnosti. Komisia bola pomocným a poradným orgánom ústredného výboru, pracovať mala v súlade so smernicami Predsedníctva ÚV KSS a v žiadnej forme nemohla pôsobiť nezávisle medzi maďarskými komunistami. Všetky návrhy musela predložiť na schválenie predsedníctvu.¹⁹ Stranícky orgán zriadením maďarskej komisie vyriešil dilemu, ako na jednej strane priznať maďarským komunistom určitú formálnu právomoc pri riešení problematiky postavenia maďarskej komunity, avšak na strane druhej uchovať mocenský monopol strany v riešení národnostnej otázky.

Maďarská komisia pracovala krátku dobu – necelý rok, od 19. novembra 1948, kedy sa zišla prvýkrát, do 14. októbra 1949.²⁰ Vymedzenie pôsobnosti, kompetencií a zameranie komisie tlmočil jej členom povereník vnútra D. Okáli na prvom stretnutí 19. novembra. Zdôraznil, že komisia je pomocným orgánom Predsedníctva ÚV KSS, má plniť jeho príkazy, podávať iniciatívne návrhy pri riešení maďarskej otázky, avšak s tým, že medzi maďarskými komunistami nesmie ako celok samostatne vystupovať. Komisia nemohla aktívne vstupovať do riešenia koncepčných otázok postavenia maďarského obyvateľstva na Slovensku, nemala kompetencie, pracovala len ako poradný orgán. Členovia komisie sa však snažili aktívne participovať napr. na procese priznávania československého štátneho občianstva, pri riešení

¹⁶ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. Roč. 1948. Čiastka 93, vydaná 17. novembra 1948, s. 1529.

¹⁷ Bližšie. GABZDILOVÁ, Soňa. *Maďarské školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia*. Dunajská Streda: Lilium Aurum – Nadácia Katedra, 1999, s. 19-40.

¹⁸ Politický sekretariát vznikol v apríli 1948 na základe rozhodnutia Predsedníctva ÚV KSS. Bližšie. PEŠEK, Jan. *Komunistická strana Slovenska: od roku 1948 do začiatku 60. rokov. Vzťah KSČ a KSS, členská základňa, organizačná štruktúra, stranícky aparát, pomery v straníckom vedení*. In KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RAKOSNÍK, Jakub (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VIII. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2011, s. 140-141.

¹⁹ SNA, f. ÚV KSS, tajomníci, K. Moško, k. 2345, a. j. 17.

²⁰ K Maďarskej komisii pri ÚV KSS bližšie. GABZDILOVÁ, Soňa. Prístup vedenia Komunistickej strany Slovenska k maďarským komunistom na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov. In *Historický časopis*. Roč. 62, 2014, č. 2, s. 253-274.

situácie náboristov po návrate z Čiech na južné Slovensko, na príprave Akcie Juh a i. Obsahová náplň jednaní komisie boli široká, týkala sa oblasti kultúry, školstva, maďarských novín a časopisov, problémov maďarských pedagógov, či organizovania príslušníkov maďarskej menšiny v spoločenských organizáciách.

Predsedníctvo ÚV KSS 9. decembra 1948, teda necelý mesiac po ustanovení maďarskej komisie, rozhodlo delegovať do jej radov ďalších dvoch povereníkov – povereníka školstva Ladislava Novomeského a povereníka informácií a osvety Ondreja Pavlíka.²¹ Výber nebol náhodný. Komisia sa podľa plánu predsedníctva mala orientovať na predkladanie návrhov, ktoré spadali do kompetencie uvedených rezortov. Z aspektu národnostnej príslušnosti jej členov (5 Maďarov a 3 Slováci) sa komisia stala de facto zmiešanou maďarsko-slovenskou. Delegovanie uvedených povereníkov posilnilo kontrolu komisie.

Od vzniku maďarskej komisie uplynuli sotva tri mesiace, keď na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS 5. februára 1949 v rámci prerokovávanej problematiky *Niektoré otázky zrovnoprávnenia osôb maďarskej národnosti* na adresu jej pôsobenia odznali viaceré kritické vyjadrenia. Rokovanie bolo determinované nielen činnosťou maďarskej komisie, ale aj listom M. Rákosiho, ktorý zaslal K. Gottwaldovi. Hlavný referát o zrovnoprávňovaní maďarského obyvateľstva predniesol V. Široký. Naznačil v ňom pochybnosti, či pôsobenie komisie nie je ovplyvňované spoza hraníc. Vzorom pre KSS mala byť situácia na Ukrajine, kde bolo neprípustné, aby maďarská menšina prijímala smernice zo zahraničia, jej politické vedenie sa nachádzalo v Moskve, resp. v Kyjeve. Aj maďarskí občania na Slovensku „*si musia uvedomiť, že ich politické centrum je v ČSR a politická línia je dávaná tu pre všetky otázky.*“²² Zdôraznil, že prácu maďarskej komisie má prostredníctvom politických smerníc právo usmerňovať výhradne Predsedníctvo ÚV KSS. Poukázal tiež na fakt, že strana má v maďarskej komisii silnú skupinu troch slovenských povereníkov. Podobne Š. Bašťovanský na uvedenom rokovaní prehlásil, že povereníci D. Okáli, L. Novomeský a O. Pavlík tvoria silnú delegáciu schopnú zabezpečiť „*aby záujmy vedenia komunistickej strany na pôde maďarskej komisie presadila.*“²³ Na zasadnutí predsedníctva KSS odznali mnohé kritické vyjadrenia na pôsobenie maďarskej komisie, ktoré je možné zhrnúť do dvoch základných okruhov. Prvým bolo prepojenie komisie na Budapešť a druhým jej snaha aktívne pôsobiť v radoch maďarských komunistov a maďarskej menšiny. Podtón hlavného referátu i diskusných vystúpení indikoval nedôveru vedúcich činiteľov KSS k príslušníkom maďarskej národnosti a osobitne maďarským členom komisie, ako aj obavy, aby pôsobenie komisie neprekročilo svoju presne vymedzenú pôsobnosť.

Nedôvera sa stupňovala na oboch stranách a vzťahy sa vyostrili v súvislosti s pripravovanou Akciou Juh.²⁴ Predsedníctvo sa záležitosťou zaoberalo na zasadnutí 21. októbra 1949. Prístup maďarskej komisie vyvolal krajne negatívne postoje. Zápisnicu z jej zasadnutia prítomným prečítal Š. Bašťovanský a zároveň informoval predsedníctvo o návšteve maďarského generálneho konzula. Podľa vyjadrenia konzula Akcia Juh tým, že bola údajne orientovaná iba proti maďarskej „reakcii“ mala nacionálny charakter. Konzul od Š. Bašťovanského odišiel s vyhlásením, že slovenskej strane „*to zapríčiní politické škody.*“²⁵ Následne prebehla diskusia, v rámci ktorej prítomní prezentovali názory nielen o pôsobení maďarskej komisie, ale aj o Akcii Juh a riešení situácie náboristov. Odmietavý postoj maďarských členov komisie

²¹ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 789, a. j. 32.

²² SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 790, a. j. 4.

²³ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 790, a. j. 4.

²⁴ Akcia Juh mala zabezpečiť odsun obyvateľov maďarskej národnosti do českých krajov. Išlo o osoby považované za štátne a politicky nespoľahlivé. Nikdy sa však neuskutočnila. O Akcii Juh bližšie. ŠUTAJ, Štefan. „Akcia Juh“. Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949. In *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR*. Zväzok 8, 1993.

²⁵ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 792, a. j. 28.

k Akcii Juh, ich niekoľko mesačná snaha po istej miere samostatnosti, podozrenie o prepojení na Budapešť a pretrvávajúca nedôvera KSS k jej celkovému pôsobeniu, vyústili do návrhu V. Širokého rozpustiť maďarskú komisiu s tým, že na Predsedníctve ÚV KSS by zostal vo funkcii referenta pre maďarské otázky Zoltán Fábry. Predseda strany upozornil, že predsedníctvo nemá žiadne pracovné komisie a tak je potrebné zrušiť i túto, ktorá „*nám i tak absolútne nepomáha.*“²⁶ Zrušenie komisie podporil G. Husák. Pripomenul, že členom maďarskej komisie bol vždy bližší maďarský konzulát ako vedenie KSS. Rovnako Ladislav Holdoš vyjadril súhlasné stanovisko a argumentoval tým, „*že i od nich (od členov maďarskej komisie, S. G.) to maďarskí súdruhovia všetko vedia, prv vie Farkaš, ako vieme my.*“²⁷ V prijatom uznesení (číslo 7) sa Predsedníctvo ÚV KSS uzhodlo, že tzv. maďarská komisia pri Sekretariáte ÚV KSS sa ruší a Z. Fábry zostane referentom sekretariátu ústredného výboru pre prácu medzi maďarským obyvateľstvom.²⁸

Novú politickú líniu k maďarskej menšine po februári 1948 prijímal slovenský politický establishment neochotne a pomaly. V prístupe k riešeniu maďarskej otázky sa vykryštalizovali dve skupiny. Komunisti, v rokoch 1945 – 1948 participujúci na protimaďarských opatreniach (Gustáv Husák, Daniel Okáli, Ladislav Novomeský, Ladislav Holdoš, Ivan Horváth a i., označovaní ako národne orientovaní) sa svojich pôvodných názorov vzdávali s väčšou rezistenciou, zatiaľ čo druhá skupina úzko spojená s Prahou (Viliam Široký, Štefan Bašťovanský, Karol Bacílek a i.) prijímala nový prístup bez väčších problémov. V prípade zrušenia maďarskej komisie však na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS v októbri 1949 panovala názorová zhoda.

V lete 1948 Predsedníctvo ÚV KSČ rozhodlo o prijímaní osôb maďarskej národnosti do strany. Pravidlá vstupu určovali smernice Predsedníctva ÚV KSS schválené Sekretariátom ÚV KSČ v novembri 1948. Stanovili, že osoby maďarskej národnosti majú byť prijímané v súlade so zásadami organizačného poriadku, t. j. individuálne. Záujemca o členstvo v KSČ bol povinný vyplniť prihlášku, pripojiť životopis, získať záruku dvoch komunistov, ktorí boli členmi strany viac ako dva roky. Nasledovalo schválenie členskou schôdzou základnej organizácie a okresným výborom. Následne sa uchádzač stal kandidátom strany. Do KSČ sa mali prijímať iba pracujúci „*oddaní víťazstvu socializmu*“, predovšetkým priemyselní a poľnohospodárski robotníci a malí roľníci. Predsedníctvo však mohlo vo výnimočných prípadoch odpustiť kandidátnu lehotu „*súduhom maďarskej národnosti, ktorí boli pred rokom 1938 členmi komunistickej strany, nepodľahli maďarskému šovinizmu, vyvíjali protifašistickú činnosť za rokov neslobody a boli vzornými občanmi od oslobodenia.*“²⁹ Smernice v bode 4 stanovili, že predsedníctvo môže vo výnimočných prípadoch uznať aj nepretržité členstvo maďarským súduhom, ktorí pred rokom 1938 boli osvedčení stranícki pracovníci, počas vojny vyvíjali aktívnu protifašistickú činnosť, po oslobodení sa znovu prihlásili do komunistickej strany a podporovali jej činnosť.

J. Kugler a F. Rabay na základe uznesení Sekretariátu ÚV KSS navštívili koncom februára 1949 okresné sekretariáty KSS na južnom Slovensku, aby sa bližšie oboznámili s názormi okresných výborov na prijímanie maďarských komunistov do strany a na situáciu maďarského obyvateľstva. V predkladanej správe obsahujúcej informácie o zistenej situácii okrem iného uviedli, že v každom navštívenom okresnom sekretariáte sa domáhali, aby „*súduhovia maďarskej národnosti boli prijatí do strany a aby už vyplnené a doručené prihlášky okresnou*

²⁶ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 792, a. j. 28.

²⁷ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 792, a. j. 28.

²⁸ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 792, a. j. 28.

²⁹ SNA, f. ÚV KSS, tajomníci, K. Moško, k. 2345, a. j. 20. Tiež SNA, f. ÚV KSS, generálny tajomník, k. 2127, a. j. 129/2.

kádrovou komisiou boli rýchlejšim tempom vybavené. Ďalej žiadali nové prihlášky aj v maďarskom jazyku.³⁰ Poukázali, že v okresných výboroch KSS na južnom Slovensku pracujú komunisti, ktorí neovládajú maďarčinu. Upozornili aj na skutočnosť, že maďarsky hovoriaci členovia komunistickej strany neboli dostatočne informovaní o novej politickej línii a apelovali, aby časopis *Život strany* bol vydávaný aj v maďarskom jazyku.³¹

Mnoho maďarských komunistov, členov strany v rokoch 1918 – 1938, sa aktívne zúčastňovalo stranických akcií i práce aj po februári 1948. Ani v máji 1949 nemali členské legitimácie, hoci smernice k prijímaniu príslušníkov maďarskej národnosti do strany boli prijaté pred pol rokom.³²

Noví členovia, kandidáti z radov maďarskej minority, boli do komunistickej strany prijímaní až od roku 1950. Komunistov maďarskej národnosti bolo pomerne málo,³³ čo bolo ovplyvnené situáciou rokov 1939 – 1945, ale tiež pomermi na južnom Slovensku po druhej svetovej vojne. Nemenej dôležitým faktorom bol agrárny charakter južných okresov, kde sa obyvatelia živilí predovšetkým poľnohospodárstvom. Vo všeobecnosti myšlienky ideológie marxizmu-leninizmu medzi roľníkmi nachádzali menšiu podporu.

Etnické vzťahy na južnom Slovensku medzi Slovákami a Maďarmi boli koncom 40. rokov 20. storočia zložité a napäté. Podstatnou mierou boli podmienené historickým vývojom v Uhorsku a dramatickými udalosťami prebiehajúcimi od začiatku 20. storočia, ktoré bytostne zasahovali do života obyvateľov regiónu. Na konci 40. rokov žili na juhu Slovenska generácie Maďarov i Slovákov, ktoré pamätali Trianon, vytyčovanie hraníc nového, dovtedy neexistujúceho štátneho útvaru – Československej republiky, ale tiež Mníchovskú dohodu a Viedenskú arbitráž. Mnohí z nich mali v živej pamäti pomery v Rakúsko-Uhorsku, v Československu i v maďarskom štáte a v Slovenskej republike. Spomienky na život v Uhorsku a v Československu boli na strane obyvateľov maďarskej národnosti kvalitatívne iné, než pocity, ktoré sa vynárali v pamäti Slovákov.

Ku konsolidovaniu pomerov na juhu Slovenska neprispievalo ani obdobie rokov 1945 – 1948. Po 2. svetovej vojne až do konca roka 1948 dochádzalo na južnom Slovensku k transferu veľkého počtu osôb, bez ohľadu na etnickú príslušnosť. *Správa o niektorých problémoch južného Slovenska* z konca roka 1948 vypracovaná Povereníctvom pôdohospodárstva a pozemkovej reformy (PPPR) uvádza, že osídľovaním (vnútorným, presídľovaním z Maďarska a reemigrantmi) bolo v 25 okresoch južného Slovenska dotknutých 564 obcí, pričom samotná výmena osôb medzi Maďarskom a Československom sa týkala 329 obcí v 23 juhoslovenských okresoch.³⁴

Z hľadiska uchovania etnickej identity maďarskej menšiny dôležitým krokom československých orgánov bolo obnovenie vzdelania v maďarskom jazyku. Zákon č. 95/1948 Zb. z. a n. o základnej úprave jednotného školstva, ktorý prijalo Ústavodarné národné zhromaždenie 21. apríla 1948 sa k problematike vzdelávania detí a mládeže v jazyku maďarskom explicitne nevyjadroval. Školský zákon stanovil, že vyučovacím jazykom v Čechách, na Morave a v Sliezsku je jazyk český, na Slovensku jazyk slovenský. V § 3, odseku 2 však pripúšťal, že v otázke vyučovacieho jazyka môže československá vláda určiť i výnimky. Na zasadnutí 30. septembra 1948 vláda republiky stanovila, že deťom maďarskej národnosti

³⁰ SNA, f. ÚV KSS, tajomníci, K. Moško, k. 2345, a. j. 23.

³¹ SNA, f. ÚV KSS, tajomníci, K. Moško, k. 2345, a. j. 23.

³² SNA, f. ÚV KSS, tajomníci, J. Púll, k. 2468, a. j. 5.

³³ K 15. júnu 1951 bolo na Sekretariát ÚV KSS doručených 469 prihlášok osôb maďarskej národnosti. K uvedenému dňu bolo vydaných 165 legitimácií. NA, f. ÚV KSČ, sekretariát, zv. 42, a. j. 197.

³⁴ SNA, f. Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy (PPPR), k. 305, inv. č. 469.

má byť zabezpečené právo na vzdelávanie v maďarskom jazyku. Na základe tohto vládneho nariadenia sa začali na Slovensku zriaďovať najprv odbočky (pobočky) pri slovenských školách a neskôr i samostatné školy s vyučovacím jazykom maďarským.

Aj keď problémy v oblasti vzdelania mladej generácie maďarskej národnosti bolo možné riešiť len postupne, v praxi od počiatku prevažovali snahy celý proces značne urýchliť. Už 12. októbra 1948 sa na Povereníctve školstva, vied a umenia (PŠVU) za účasti povereníka L. Novomeského, viacerých vedúcich pracovníkov rezortu a všetkých inšpektorov z južných okresov Slovenska, konala prvá porada, na ktorej boli prerokované základné praktické otázky obnovy škôl s vyučovacím jazykom maďarským. Bolo potrebné vyriešiť v tom období principiálnu otázku – majú sa zriaďovať samostatné maďarské školy, alebo len triedy s vyučovacím jazykom maďarským v slovenských školách. Vzhľadom na neujasnenosť celej problematiky, ako i materiálne podmienky bolo rozhodnuté, že školská správa pristúpi najprv ku zriaďovaniu maďarských tried, označovaných vtedy ako maďarské pobočky, resp. odbočky.

Na realizované úpravy novej vládnej moci vo vzťahu k maďarskej menšine (štátne občianstvo, vyučovanie v maďarskom jazyku, maďarská tlač a i.) citlivo reagovali tak samotní jej príslušníci, ako i slovenské obyvateľstvo južného Slovenska, pričom v radoch obidvoch etnických komunit boli evidentné rozdielne postoje. Povereníctvo vnútra (PV) síce v liste zaslanom v januári 1949 všetkým okresným národným výborom (ONV), okresným správnym komisiám (OSK) a okresným veliteľstvám Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) južného Slovenska deklarovalo, že „*pomer slovenského a maďarského obyvateľstva na južnom Slovensku sa buduje na novom socialistickom základe, ktorého hlavnou podmienkou je pocit spolupatričnosti celého pracujúceho kolektívu*“,³⁵ ale reálne vzťahy oboch etnických spoločenstiev sa pohybovali v iných reláciách. Postoj príslušníkov maďarskej národnosti k prijatým opatreniam je charakterizovaný v súhrnnej situačnej správe krajských bezpečnostných referentov za mesiac február 1949 stručne, jednoducho a výstižne – medzi obyvateľstvom „*maďarskej národnosti prejavuje sa značné sebavedomie a spokojnosť s nadobudnutými právami národnostnými a z toho vyplývajúcimi kultúrnymi ustanovizňami*.“³⁶

Slováci usídlení na južnom Slovensku však vnímali nový stav odlišne. V obvode štátnej bezpečnosti v oblasti Nitra medzi slovenským obyvateľstvom vyvolali správy o priznaní práv Maďarom všeobecný prejav nesúhlasu. Obavy sa prejavovali najmä u kolonistov³⁷, ktorí „*namietajú, že či nebolo zbytočné prísť na južné Slovensko poslovenčovať za týchto okolností. Títo kolonisti sa obávajú, že vplyvom tejto politiky natoľko stúpne sebavedomie Maďarov, že ich postavenie sa stane neznesiteľné a prv, alebo neskôr budú nútení sa z tohto prostredia odsťahovať*.“³⁸ Ani v okrese Rožňava mnohí Slováci nemali kladný postoj k realizovaným zmenám novej vládnej moci. Na druhej strane Maďari boli „*vďační s. prezidentovi Gottwaldovi a podpredsedovi vlády s. Širokému, že toto je jedine ich zásluha a správne jednali v tomto smere, ako praví socialisti*.“³⁹ V okrese Galanta príslušníci maďarskej národnosti po prijatí zákona č. 245/1948 Zb. z. a n. prestali komunikovať po slovensky a aj tí, ktorí ovládali slovenčinu „*nehovoria ináč len maďarsky a dožadujú sa úradníctva, aby sa im prispôsobovalo, resp. naučilo maďarskú reč*.“⁴⁰ V obci Reča pri Senici „*občania maďarskej národnosti (kalvíni) vyhlásili, že teraz všetci vstúpia do KSS, aby takto v miestnej organizácii nadobudli*

³⁵ Štátny archív (ŠA) Banská Bystrica, pracovisko Archív Lučenec, f. Okresný národný výbor (ONV) Lučenec II. časť, k. 91, inv. č. 66.

³⁶ SNA, f. Povereníctvo vnútra (PV), sekretariát, k. 195, inv. č. 120.

³⁷ Kolonisti boli osoby vo veľkej väčšine slovenskej národnosti, ktoré prichádzali do regiónu južného Slovenska potom, ako časť maďarského obyvateľstva bola vysídlená do českých krajov.

³⁸ SNA, f. PV, sekretariát, k. 193, inv. č. 119.

³⁹ SNA, f. PV, sekretariát, k. 193, inv. č. 119.

⁴⁰ SNA, f. PV, sekretariát, k. 193, inv. č. 119.

*väčšinu a v obci rozhodovali oni. To sa bude robiť v obci, čo my, Maďari chceme. Aj maďarskú školu si zriadime, aj maďarské bohoslužby si zavedieme.*⁴¹

Napäté etnické vzťahy nadobúdali aj formu otvorených konfliktov. Prejavovali sa na viacerých miestach a v rôznych podobách. V okresoch Štúrovo, Želiezovce, Vráble a Levice dochádzalo „*medzi obyvateľstvom slovenskej a maďarskej národnosti z národnostných príčin k hádkam a dokonca k bitkám. Vo vrábeľskom okrese občania maďarskej národnosti chovajú sa šovinisticky, pri slovenských bohoslužbách vyrušujú Slovákov strkaním a modlením sa nahlas po maďarsky.*“⁴² Bezpečnostný referent v levickom okrese „*zakázal na dobu 6 mesiacov tanečné zábavy v južných obciach okresu z príčin, že pri týchto dochádzalo k národnostným hádkam a bitkám.*“⁴³ V okrese Rimavská Sobota, v obci Uzovská Panica počas osláv 1. mája „*občania slovenskej národnosti nedovolili občanom maďarskej národnosti zúčastniť sa osláv s maďarskými heslami a zástavami a tieto im roztrhali.*“⁴⁴

Napätie vyvolával aj blížiaci sa cenzus obyvateľstva, v ktorom sa okrem mnohých iných údajov sledovala tiež národnostná príslušnosť osôb Československej republiky. Súhrnná situačná správa krajských bezpečnostných referentov na Slovensku za mesiac február 1950 zaslaná na Povereníctvo vnútra vypovedá o šírení správ v okresoch Lučenec a Feledince,⁴⁵ podľa ktorých mali byť výsledky sčítania obyvateľstva v roku 1950 brané za základ pričlenenia južných oblastí Slovenska k Maďarsku. Uvedené informácie, prenikajúce údajne z Maďarska, vyvolali v radoch Slovákov obavy a znepokojenie. Tiež v okrese Rimavská Sobota sa šírili zvesti o chystanom pričlenení južných okresov k Maďarsku. Podľa autorov správy maďarské obyvateľstvo „*po stránke politickej nie je dosť vyspelé a preto sa u neho prejavuje zatvrdlý šovinizmus a preto sa nechá zviest rôznymi poplašnými správami. Toto sa prejavuje najmä u roľníckych vrstiev, ale vyskytuje sa aj u robotníkov.*“⁴⁶

O údajne chystanej zmene hraníc boli informovaní aj obyvatelia okresu Želiezovce, ktorí boli upozornení, že „*keď bude pri sčítaní viac občanov prihlásených k národnosti maďarskej, bude južné Slovensko pripojené k Maďarsku a kto sa bude hlásiť k národnosti slovenskej bude z tohto územia vyvezený.*“⁴⁷ Krajský národný výbor v Banskej Bystrici v správe zaslanej Povereníctvu vnútra informoval o činnosti jednotlivcov, ktorí v okrese Tornaľa rozširovali medzi presídlencami poplašné správy, že budú presídlení na Horehronie a Oravu. V okrese Štúrovo funkcionári Csemadoku spochybňovali platnosť reslovakizácie a vyzývali reslovakizantov, aby pri cenze uviedli maďarskú národnosť. Aj v okrese Šahy boli „*osoby maďarskej národnosti ovplyvňované poplašnými správami, aby sa za Slovákov nehlásili, lebo že reslovakizácia nemala žiadneho podkladu a že to bol len podvod.*“⁴⁸ Problematika reslovakizantov v období pred cenzom rezonovala na celom území južného Slovenska. Pri kontrole prípravy na sčítanie na ONV v Nových Zámkoch 25. februára 1950 jeho predseda anticipoval, že viac, ako 50%

⁴¹ SNA, f. PV, sekretariát, k. 193, inv. č. 119.

⁴² SNA, f. PV, sekretariát, k. 202, inv. č. 121.

⁴³ SNA, f. PV, sekretariát, k. 202, inv. č. 121.

⁴⁴ SNA, f. PV, sekretariát, k. 202, inv. č. 121.

⁴⁵ Feledince – v súčasnosti obec Jesenské v okrese Rimavská Sobota.

⁴⁶ SNA, f. PV, sekretariát, k. 202, inv. č. 121. Súhrnná správa krajských bezpečnostných referentov na Slovensku za mesiac február 1950.

⁴⁷ SNA, f. ÚV KSS, generálny tajomník, k. 2176, a. j. 395/1. Správa o priebehu národného sčítania 1950, 8. marca 1950.

⁴⁸ SNA, f. ÚV KSS, generálny tajomník, k. 2176, a. j. 395/1. Správa o priebehu národného sčítania 1950, 8. marca 1950.

reslovakizantov sa pri sčítaní bude hlásiť k maďarskej národnosti. Mnohí reslovakizanti, ktorí si poslovenčili mená sa vracali k svojim pôvodným maďarským.⁴⁹

Riešenie problémov príslušníkov maďarskej minority v konkrétnych podmienkach južného Slovenska v sledovanom období nebolo jednoduché. Dokonca aj podpredseda vlády V. Široký na zasadnutí predsedníctva ÚV KSS 5. februára 1949, teda rok po uchopení politickej moci komunistickou stranou konštatoval, že „*ani predstavu sme nemali, keď sme jednali o zrovnoprávnení osôb maďarskej národnosti, že budeme mať také problémy.*“⁵⁰

KSS a štátne orgány na Slovensku koncom roka 1948, v súlade s líniou naplňania práv maďarského obyvateľstva, začali prípravy potrebné k založeniu Csemadoku – Czehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete (Kultúrny spolok maďarských pracujúcich v Československu).⁵¹ Povereník informácií a osvety O. Pavlík vymenoval 1. januára 1949 jeho prípravný výbor. V procese priprav vznik maďarského kultúrneho spolku dôležité bolo koncipovanie stanov. Ich znenie bolo predmetom rokovania Maďarskej komisie pri ÚV KSS 7. januára 1949. Pracovnú, predbežnú verziu stanov, pripravenú Poverením informácií a osvety prečítal O. Pavlík. Diskusia sa zúžila na jeden bod – problematiku organizovania reslovakizantov v plánovanom kultúrnom spolku maďarských pracujúcich. Evidentne rozdielny postoj k uvedenej otázke zaujali povereníci na jednej strane a maďarskí členovia komisie na strane druhej. Kým slovenskí komunisti, odvolávajúci sa na rozhodnutie vedenia komunistickej strany zastávali stanovisko, že reslovakizanti, v tej dobe oficiálne osoby slovenskej národnosti, nemôžu byť organizovaní v maďarskom spolku, maďarskí členovia komisie obhajovali účasť reslovakizantov v Csemadoku. Dôvodili tým, že väčšina z nich, najmä strašia generácia, nevie vôbec po slovensky, dôsledkom čoho by boli vyradení z kultúrnej oblasti. Podľa ich názoru bolo želateľné, aby sa spolupráca medzi slovenským a maďarským obyvateľstvom na južnom Slovensku prehlbovala a aby „*nielen reslovakizanti, ale i Slováci mohli účinkovať v maďarských kultúrnych ustanovizniach.*“⁵² Povereníci argumentovali, že spolupráca Slovákov a Maďarov je v predložených stanovách nielen umožnená, ale je priamo príkazom pre všetkých komunistov. K zjednoteniu stanoviska v tomto smere nedošlo, avšak prítomní prijali konkrétne opatrenia, ktoré bolo potrebné vykonať pred zakladajúcim zhromaždením spolku.⁵³ Záverom sa uzniesli, že práce budú ukončené v lehote do desať dní, po uplynutí ktorej D. Okáli zvolá maďarskú komisiu na definitívne doriešenie otázok spojených so založením maďarského kultúrneho spolku.

Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS 5. februára 1949 v prijatom uznesení vytýčilo úlohu sformovať kultúrny spolok čo najrýchlejšie.⁵⁴ Aj touto cestou sa malo čo najskôr upraviť postavenie maďarskej menšiny v súlade s novoprijatou politickou líniou. V. Široký kritizoval niektorých príslušníkov komunistickej strany a štátnej správy za nedôslednosť pri realizácii prijatých opatrení vo vzťahu k maďarskej menšine. Sám ale v tej dobe zastával názor, že členmi

⁴⁹ SNA, f. PV, sekretariát, k. 204, inv. č. 121. Úradný záznam. Prednosta odd. II/2 Dr. Jakubík spolu so zástupcami Slovenského plánovacieho úradu dr. Horváthom a riaditeľom Križkom vykonal 25. februára v čase od 6.15 hod do 21.00 hod. kontrolu prípravy národného sčítania na niektorých ONV.

⁵⁰ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 790, a. j. 4.

⁵¹ Bližšie. GABZDILOVÁ, Soňa. Vznik a činnosť Csemadoku v kontexte politiky KSČ (1949-1951). In *Historický časopis*. Roč. 56, 2008, č. 3, s. 477-496.

⁵² SNA, f. ÚV KSS, tajomníci, K. Moško, k. 2345 L.

⁵³ O. Pavlík bol poverený doručiť stanovy všetkým členom maďarskej komisie, Š. Fábry do desiatich dní navrhnuť dvadsaťštyri členov KSS z radov robotníkov, maloroľníkov a pracujúcej inteligencie do ústredného výboru a dozornej rady Csemadoku. Zabezpečiť 200 – 250 delegátov z radov robotníkov, roľníkov a dlhoročných členov komunistickej strany na ustanovujúce zhromaždenie sa stalo úlohou F. Rabaya. Propagáciu zhromaždenia v tlači a v rozhlase mal zabezpečiť J. Lőrinc. J. Kugler bol poverený vytvorením prípravného výboru, ktorý mal dohliadať na realizáciu organizačnej, technickej a finančnej stránky zhromaždenia.

⁵⁴ SNA, f. ÚV KSS, predsedníctvo, k. 790, a. j. 4.

Csemadoku nemôžu byť reslovakizanti. Predsedníctvo ÚV KSS vyjadrilo tiež nesúhlasné stanovisko s voľbou čestného predsedníctva Csemadoku.

Na zasadnutí 2. marca Organizačný sekretariát ÚV KSS venoval zvýšenú pozornosť záverečným rozhodnutiam v súvislosti so vznikom maďarského kultúrneho spolku. Prehľadnocoval, kto a s akým prejavom vystúpi a podrobnej „kádrovej analýze“ podrobil osoby, ktoré mali pracovať vo vedení Csemadoku. Povereník informácií a osvety O. Pavlík žiadal, aby maďarskí komunisti, ktorí budú referovať na ustanovujúcom zhromaždení, vo svojich vystúpeniach odsúdili maďarizáciu, Viedenskú arbitráž, iredentizmus a vyzdvihli pozitívne stránky histórie slovenského národa.⁵⁵

Zakladajúce valné zhromaždenie Csemadoku sa uskutočnilo v stanovenom termíne 5. marca 1949 v Bratislave za účasti zástupcov ÚV KSČ, Zboru povereníkov a masových organizácií Národného frontu. Rokovanie otvoril a prítomných privítal J. Kugler. Ustanovujúce zhromaždenie kultúrneho spolku označil za historický medzník, pretože maďarským pracujúcim žijúcim na území Československej republiky mal Csemadok v ich materinskom jazyku sprostredkovať novú, ľudovú a „socialistickú“ kultúru.⁵⁶ V mene Komunistickej strany Československa prejav v slovenskom i maďarskom jazyku predniesol Š. Major. Jeho referát bol v plnom súlade s politickou líniou komunistickej strany, neobsahoval negatívne vyjadrenia na obdobie rokov 1945 – 1948 a na niektorých miestach, tak ako to bolo v tej dobe bežné, zachádzal do bezobsažnej rétoriky. Slávnostný a rozsiahly príhovor predniesol vtedajší povereník informácií a osvety O. Pavlík. Okrem iného pripomenul vzťahy Slovákov a Maďarov v minulosti, ktoré aj koncom piateho decénia 20. storočia boli zaťažené nacionalizmom na obidvoch stranách. Značná časť slovenského obyvateľstva, prehlásil O. Pavlík, „*nedôveruje Maďarom ako celku, podozrieva ich z nových úkladov proti jeho slobode a štátnej celistvosti. U maďarského obyvateľstva zasa dosiaľ žije neprekonaný šovinizmus, povýšenectvo voči Slovákom, ako ho vypestovali maďarskí páni.*“⁵⁷ Hlavnou úlohou maďarského kultúrneho spolku bolo, podľa vyjadrenia O. Pavlíka, vychovávať a vzdelávať „*Maďarov v Československu ich vlastnou rečou k socializmu a vypestovať, vzhľadom na dnešnú neutušenú situáciu v maďarsko-slovenskom pomere, predovšetkým vedomie bratstva k slovenskému a českému pracujúcemu ľudu a k Československej republike.*“⁵⁸

Po prejave O. Pavlíka nasledovala voľba ústredných orgánov maďarského kultúrneho spolku. Za predsedu Ústredného výboru Csemadoku bol zvolený J. Lőrincz, podpredsedami sa stali J. Kugler a V. Egri. Do funkcie ústredného tajomníka bol zvolený Š. Fellegi a čestným predsedom sa stal Z. Fábry.⁵⁹ Po zvolení za predsedu Kultúrneho spolku maďarských pracujúcich v Československu sa k prítomným prihovril J. Lőrincz. Spoločnú históriu slovenského a maďarského národa prezentoval vo vyváženjšom tóne ako predchádzajúci rečníci. Uviedol, že „*osudová chyba sa stala na obidvoch stranách. Z jednej strany úzkoprsý nacionalizmus, z druhej strany azda prehnaná urazenosť, národnostná precitlivosť.*“⁶⁰

Názorové rozdiely v oblasti realizovania niektorých práv občanov maďarskej národnosti v radoch ÚV KSS medzi členmi slovenskej a maďarskej národnosti existovali naďalej. Ilustratívnym príkladom môže byť zasadnutie pléna ÚV KSS 10. – 11. novembra 1949. Bolo to v období, keď vedenie komunistickej strany pripravovalo „odhalenie buržoázných nacionalistov“, z ktorého boli na základe falošných informácií a vykonštruovaných dôkazov

⁵⁵ BARNOVSKÝ, M. *Sovietsky zväz, komunisti...*, s. 178.

⁵⁶ *Új Szó*, Roč. 2, č. 11, 12. marca 1949, s. 1.

⁵⁷ ŠA Banská Bystrica, pracovisko Archív Lučenec, f. ONV Lučenec, II. časť, k. 134, inv. č. 72.

⁵⁸ ŠA Banská Bystrica, pracovisko Archív Lučenec, f. ONV Lučenec, II. časť, k. 134, inv. č. 72.

⁵⁹ *Új Szó*, roč. 2, č. 2, 12. marca 1949, s. 2.

⁶⁰ *Új Szó*, roč. 2, č. 2, 12. marca 1949, s. 1.

obvinení poprední slovenskí komunisti. Príprava procesu i jeho zdĺhavý priebeh stupňovali v radoch KSS, ale aj v celej spoločnosti atmosféru strachu, podozrievavosti a nedôvery. Ako uviedol ústredný tlačový orgán KSS Pravda, výstavbu Slovenska marili buržoázni nacionalisti „okrem iného aj tým, že narušali jednotu pracujúcich slovenskej, maďarskej a ukrajinskej národnosti“.⁶¹ Vzniknutú situáciu reflektovali aj vedúci činitelia KSS maďarskej národnosti. Š. Major na uvedenom pléne ÚV KSS v úvode svojho vystúpenia pripomenul pozitívne zmeny v postavení občanov maďarskej národnosti, predovšetkým nadobudnutie štátneho občianstva, utvorenie maďarského kultúrneho spolku, organizovanie výuky pre deti maďarskej národnosti v ich materinskom jazyku a vydávanie týždenníka Új Szó. Nasledujúce slová mali však kritický tón. Uviedol, že na južnom Slovensku existuje veľa miest a obcí, kde sa „proti buržoáznemu nacionalizmu nevedie húževnatá a systematická kampaň, kde napriek jasným a správnym smerniciam vrchnostenských úradov robia sa zo strany nižších orgánov nemožné prekážky pri uplatňovaní práv, ktoré sú občanom maďarskej národnosti zákonom zaručené. V takých jednoduchých, prirodzených, elementárnych právach, ako napríklad zakladanie kultúrneho spolku pre maďarských spoluobčanov, alebo utvorenie národnej školy s vyučovacím jazykom maďarským v obciach s miešaným obyvateľstvom, dopúšťajú sa niektorí verejní činitelia neprípustných prehmatov.“⁶² Podľa vyjadrenia Š. Majora nebolo zriedkavým javom, keď maďarských komunistov organizujúcich zakladania miestnych pobočiek Csemadoku kontrolovali orgány národnej bezpečnosti. Dokonca došlo i k prípadom vyšetrovania. Pripustil však, že na druhej strane „reakcia zveličuje a nafukuje podobné prípady a zneužíva ich pre svoje nekalé zámery.“⁶³ Na jeho vystúpenie reagoval v záverečnom prejave V. Široký, podľa ktorého sa v štátnej sfére vyskytli viaceré prípady zámerného nedodržiavania prijatých legislatívnych noriem a politických smerníc. Upozorňoval na negatívny vplyv buržoázneho nacionalizmu vo vzťahu k spolunažívaniu maďarského a slovenského obyvateľstva na južnom Slovensku. Podľa V. Širokého bolo nemarxistické a neleninské nebojovať proti „buržoáznemu nacionalizmu“ v slovenských radoch, ale na druhej strane „odporuje duchu marxizmu leninizmu keď maďarskí súdruhovia sa nazdávajú, že organizovaním miestneho obyvateľstva proti slovenskému buržoáznemu nacionalizmu, najlepšie môžu presadiť zrovnoprávnenie a kludné spolunažívanie so slovenským obyvateľstvom.“⁶⁴

Prvé periodikum po druhej svetovej vojne na Slovensku tlačené v maďarskom jazyku vyšlo 15. decembra 1948. Bol to týždenník ÚV KSS Új Szó (Nové slovo). Skutočnosť, že pár mesiacov po uchopení politickej moci začal vedúci politický subjekt vydávať svoj tlačový orgán aj v jazyku maďarskom svedčí o tom, že riadiaci pracovníci komunistickej strany si uvedomovali význam propagandy. KSS, najmä v súvislosti s postavením maďarskej minority v rokoch 1945 – 1948 sa snažila ovplyvniť a získať jej príslušníkov aj prostredníctvom tohto média. V tom období, ako jediné maďarské noviny, malo Új Szó široký obsahový záber a pracovníci redakcie sa snažili informovať takpovediac o všetkom. Značnú pozornosť, okrem politického spravodajstva venovali aj hospodárskej sfére, predovšetkým výsledkom na poli utvárania Jednotných roľníckych družstiev (JRD). Práve v južných oblastiach obývaných maďarským obyvateľstvom dosahovalo tempo vzniku JRD najlepšie výsledky. Új Szó prinášalo informácie aj z oblasti kultúry maďarskej menšiny – ochotnícke, neskôr i profesionálne divadlo, vznikajúce amatérske folklórne súbory, záujmová umelecká činnosť rôzneho zamerania, literatúra a i. Od 21. mája 1949 noviny vychádzali ako denník ÚV KSS a boli vydávané až do novembra 1989.

V roku 1949, ale hlavne v roku 1950, začali byť v maďarskom jazyku tlačené aj ďalšie periodiká. Potrebné je uviesť predovšetkým Népnaptár (Ľudový kalendár), ktorý sa dostal

⁶¹ Pravda. Roč. 36, č. 163, 12. júna 1953, s. 2.

⁶² SNA, f. ÚV KSS, plénum, k. 1822, zasadnutie 10. – 11. novembra 1949.

⁶³ SNA, f. ÚV KSS, plénum, k. 1822, zasadnutie 10. – 11. novembra 1949.

⁶⁴ SNA, f. ÚV KSS, plénum, k. 1822, zasadnutie 10. – 11. novembra 1949.

čitateľom do rúk v decembri 1949. V marci 1950 to bol Szabad Földműves (Slobodný roľník), v septembri toho istého roku začal ako dvojtýždenník vychádzať časopis Pionírok Lapja (Pionierske listy) určený pre starších žiakov základných škôl a koncom roka 1950 najprv dvojmesačne a potom mesačne časopis Alkotó Ifjúság (Tvorivá mládež).

Koniec 40. rokov 20. storočia bol v dejinách slovenskej a českej spoločnosti obdobím skutočne prelomovým. Obyvatelia Československej republiky boli postavení do novej, pre nich dovtedy nepoznanej skutočnosti, keď sa život všetkých musel podriaďovať záujmom, cieľom a ideológii komunistickej strany, ktorá získala v krajine absolútnu moc. Je paradoxné, že v tej dobe bola KSČ nútená, pod tlakom zahraničnopolitického vývoja, prejavovať voči Maďarom ústretovosť a poskytnúť im základné občianske, politické a kultúrne práva, ktoré však boli obmedzené hranicami totalitného systému a chápané nie ako práva kolektívnej etnickej menšiny, ale ako práva jednotlivcov.

Pramene a literatúra

Archívy

Národní archiv ČR, Praha

- fond ÚV KSČ, predsedníctvo,
- fond ÚV KSČ, K. Gottwald, 100/24
- fond ÚV KSČ, sekretariát

Slovenský národný archív Bratislava.

- fond Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, predsedníctvo.
- fond Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, plénum,
- fond Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, generálny tajomník,
- fond Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, tajomníci J. Púll,
- fond Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska, tajomníci, K. Moško,
- fond Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy,
- fond Povereníctvo informácií a osvety,
- fond Povereníctvo vnútra, sekretariát.

Štátny archív Banská Bystrica, pracovisko Archív Lučenec

- fond Okresný národný výbor (ONV) Lučenec II. časť.

Dobová tlač

Pravda, roč. 36, 1953.

Új Szó, roč. 2, 1949.

Publikované dokumenty

Československá statistika – svazek 9. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit I.) Sčítání lidu v republice československé ze dne 15. února 1921. I. Díl. Praha: Státní úřad statistický 1924.

Československá statistika – svazek 98. Řada VI. (Sčítání lidu, sešit 7.) Sčítání lidu v republice československé ze dne 1. prosince 1930. I. Díl. Praha: Státní úřad statistický 1934.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé. Ročníky 1945, 1948.

Literatúra

BARNOVSKÝ, Michal. Sovietsky zväz, komunisti a riešenie maďarskej otázky na Slovensku v rokoch 1945 – 1950. In KÁRNIK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.). *Bolševizmus, komunizmus a radikální socializmus v Československu*. Svazek III. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2004.

BOBÁK, Ján. *Maďarská otázka v Česko...Slovensku /1944...1948/*. Martin: Matica slovenská, 1996.

GABZDILOVÁ, Soňa. *Maďarské školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia*. Dunajská Streda: Liliium Aurum, 1999.

GABZDILOVÁ, Soňa. Druhá etapa reslovakizácie a politický vývoj po februári 1948 vedúci k jej terminácii. In *Slezský sborník*. Slezské zemské muzeum. Roč. 112, 2014, č.1, s. 69-90.

GABZDILOVÁ, Soňa. Prístup vedenia Komunistickej strany Slovenska k maďarským komunistom na prelome štyridsiatych a päťdesiatych rokov. In *Historický časopis*. Roč. 62, 2014, č. 2, s. 253-274.

GABZDILOVÁ, Soňa. Vznik a činnosť Csemadoku v kontexte politiky KSČ (1949 – 1951). In *Historický časopis*. Roč. 56, 2008, č. 3, s. 477-496.

JANICS, Kálmán. *Roky bez domoviny. Maďarská menšina na Slovensku po druhej svetovej vojne*. Budapest: Püski, 1994.

KISS, Jozef. Postavenie maďarskej menšiny v kontexte česko-slovenských vzťahov (1948 – 1960). In *Česko-slovenská historická ročenka 2002*. Brno: Masarykova univerzita v Brne; Česko-slovenská komisia historikov, 2002, s. 57-74.

PEŠEK, Jan. Komunistická strana Slovenska: od roku 1948 do začiatku 60. rokov. Vzťah KSČ a KSS, členská základňa, organizačná štruktúra, stranícky aparát, pomery v straníckom vedení. In KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VIII. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2011, s. 140-141.

ŠUTAJ, Štefan. *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov: Universum, 2005.

ŠUTAJ, Štefan. *Reslovakizácia. Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991.

ŠUTAJ, Štefan. „Akcia Juh“. Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949. In *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR*. Zväzok 8, 1993.

VADKERTY, Katalin. *Maďarská otázka v Československu 1945 – 1948. Dekréty prezidenta Beneša a ich dôsledky na deportácie a reslovakizáciu*. Bratislava: Kalligram, 2002.

VARTÍKOVÁ, Marta (ed.). *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948*. Bratislava: Pravda, 1971.